

УДК 658:330

Геделевич Є. В., аспірант (Хмельницький національний університет, м. Хмельницький)

УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ РИЗИКОМ ЯК ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РЕСУРСУ

Стаття присвячена проблемам, пов'язаним з розвитком промислових підприємств, які є економічними ресурсами країни в умовах міжнародної інтеграції. Запропоновано удосконалити управління операційним ризиком промислових підприємств як засіб підвищення їх конкурентоспроможності, що являє собою ефективне використання економічного ресурсу.

Статья посвящена проблемам, связанным с развитием промышленных предприятий, которые являются экономическими ресурсами страны в условиях международной интеграции. Предложено усовершенствовать управление операционным риском промышленных предприятий как средство повышения их конкурентоспособности, что представляет собой эффективное использование экономического ресурса.

The article deals with the problems connected with the industrial enterprises development which are the economic resources of country in the conditions of international integration. It was proposed to improve management of operating risks to increase of their competitiveness, which is the effective use of economic resource.

Обмеженість економічних ресурсів, а також їх скінченність спричинили до міжнародної інтеграції. Підприємницька діяльність як особливий вид праці є економічним ресурсом [1]. Одним з напрямків підприємницької діяльності є промисловий, який має значний вплив на розвиток економіки України. Оскільки промисловість є однією з галузей економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації економічного зростання і соціального прогресу суспільства.

Перехід України до економіки, спрямованої на ринкові відносини, спричинив до виникнення сукупності різноманітних економічних ризиків. Оскільки ризик є невід'ємною складовою частиною господарської діяльності, а різноманітність думок про сутність ризику пояснюється, зокрема, багатоаспектністю цього явища, то потрібне детальне його дослідження для сприяння позитивного розвитку економіки. Одним з основних видів ризику підприємства, незалежно від сфери діяльності, є операційний ризик, обумовлений невизна-

ченістю стану і функціонування внутрішнього середовища. Оскільки операційний ризик має суттєвий вплив на діяльність, ефективне функціонування та конкурентоспроможність промислових підприємств, то дослідження управління даного ризиком, враховуючи стан сучасних підприємств, є актуальним.

У різний час теоретичні та практичні аспекти проблем невизначеності та ризику в своїх працях досліджували такі відомі зарубіжні економісти: І.Т. Балабанов, П. Бернстайн, Т. Вауган, П.Г. Грабовий, Р. Кантільон, Б.З. Кедар, Дж.М. Кейнс, Ф. Найт, С.М. Петрова, Г.В. Савицька, А. Сміт, І. Тюнен, М.В. Хохлов, Р. Чепман, А.С. Шапкін, В.А. Шапкін та ін., а також вітчизняні науковці – П.І. Верченко, В.В. Вітлінський, С.М. Ілляшенко, Г.Т. Карчева, О.В. Лисенок, В.В. Лук'янова, Н.І. Машина, Б.М. Мізюк, Я.С. Наконечний, Л.О. Примостка, А.В. Сігал, О.О. Чуб, П.М. Чуб та ін. Вивчення проблем управління операційними ризиками та їх впливу на прийняття управлінських рішень знайшло своє відображення в працях таких зарубіжних науковців, як Д. Аллен, П. Балашова, Г. Даген, Г. Діонн, М. Круз, І.А. Муса, К. Фрост та ін.

Методика досліджень управлінням операційного ризику в промислових підприємствах полягає в тому, що вдосконалення управлінням операційного ризику в діяльності даних підприємств підвищить їх конкурентоспроможність, а отже ефективність використання підприємницької діяльності як економічного ресурсу, що сприятиме зростанню економіки України та підвищить можливість держави приєднатися до міжнародної інтеграції, що в свою чергу матиме позитивний соціально-економічний розвиток суспільства.

Метою статті є аналіз сучасного стану, проблем та перспективи розвитку операційної діяльності промислових підприємств в умовах міжнародної інтеграції за допомогою управління операційного ризику.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання:

- 1) аналізувати сучасний стан промисловості України;
- 2) виявити проблеми і перспективи розвитку промислових підприємств в умовах міжнародної інтеграції;
- 3) визначити роль та значення операційного ризику в системі управління промисловим підприємством;
- 4) показати, що вдосконалення управління операційним ризиком є ефективним використанням економічного ресурсу: діяльність промислових підприємств.

Прискорення процесів глобалізації і становлення постіндустріальних суспільств безпосередньо пов'язані з якісними змінами у розвитку світового промислового виробництва. Україна, щоб увійти в коло економічно розвинутих країн, обов'язково має відстежувати перебіг глобальних процесів, враховуючи їхні основні тенденції і при формуванні власної промислової політики.

Внаслідок бурхливого розвитку інновацій і різкого підвищення рівня інформаційного обміну в масштабах планети зростає потенціал великих транснаціональних корпорацій і їх вплив на процеси структурної перебудови світового господарства.

Більш прогресивною стає галузева структура світової промисловості, в якій перші місця посідають: машинобудування (40% всієї продукції), хімічна промисловість (більше 15%), харчова (14%), легка промисловість (9%), металургія (7%). Найбільш швидкозростаючою галуззю залишається електронна й електротехнічна промисловість.

Під впливом науково-технічного прогресу в передових країнах швидко формується новий тип економіки – економіки, заснованої на знаннях.

Значні зміни відбуваються в організаційному устрої промисловості. Ознаками цього процесу у сфері великого бізнесу є концентрація ресурсів, вертикальна й горизонтальна інтеграція, збільшення капіталізації бізнесу. Малий та середній бізнес іде шляхом утворення регіональних кластерів.

На фоні глобалізаційних процесів економічного і технологічного розвитку загострюється міжнародна конкуренція не тільки окремих виробників, а й цілих країн. Україна хронічно відстає від більшості країн майже за всіма макроекономічними показниками, що визначають конкурентоспроможність.

В той час як провідні країни світу, широко використовуючи можливості інноваційної розбудови економіки, формують постіндустріальне суспільство, промисловість України базується переважно на традиційних технологіях, започаткованих ще на ранніх стадіях індустріалізації [2].

Проаналізуємо дані Держкомстату щодо динаміки розвитку промисловості подані в таблиці 1 [3]:

Таблиця

Індекси промислової продукції в 2011 році

Місяць Вид діяльності	Січень	Січень – лютий	Січень – березень	Січень – квітень	Січень – травень	Січень – червень	Січень – липень	Січень – серпень	Січень – вересень	Січень – жовтень	Січень – листопад	Січень – грудень
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Промисловість	109,7	110,5	109,7	108,5	108,5	108,7	108,7	108,9	108,6	108,2	107,8	107,3
Добувна і переробна промисловість	112,5	112,5	110,6	108,8	108,8	108,9	108,9	109,2	109,0	108,6	107,9	107,6
Добувна промисловість	107,0	105,8	105,2	104,8	105,5	105,7	105,9	106,4	106,7	106,8	106,9	106,9
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	106,6	105,0	104,6	105,1	106,2	106,4	106,8	107,4	108,2	108,1	108,3	108,1

продовження таблиці

Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	107,5	107,1	106,1	104,4	104,6	104,8	104,6	105,0	104,9	105,0	105,1	105,3
Переробна промисловість	114,4	114,7	112,3	110,0	109,8	109,9	109,8	110,1	109,6	109,1	108,2	107,7
Промисловість харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	99,7	97,9	97,8	97,6	97,8	97,0	96,8	96,6	97,8	98,5	99,1	99,3
Легка промисловість	121,9	118,1	117,4	117,0	116,5	113,4	111,4	111,3	109,3	107,8	106,2	106,1
Обробка деревини і виробництво виробів з деревини, крім меблів	134,5	123,7	119,6	114,4	114,6	113,5	112,9	112,4	111,7	110,6	109,4	108,5
Целюлозно-паперове виробництво і видавнича діяльність	112,2	110,5	106,2	103,4	103,3	102,2	101,1	101,3	100,1	98,9	98,6	98,3
Виробництво коксу і нафтопродуктів	91,0	96,6	93,3	89,3	92,3	96,4	95,4	94,3	92,1	90,9	91,7	91,5
Хімічна і нафтохімічна промисловість	128,5	122,7	118,0	117,0	117,9	118,3	119,1	119,4	118,2	116,5	115,4	114,4
Промисловість інших неметалевої мінеральної продукції	136,0	134,5	129,3	123,2	118,0	115,3	113,2	112,9	111,7	111,2	110,1	110,7
Металургійне виробництво та виробництво готових металургійних виробів	113,3	115,2	111,7	109,4	108,8	110,2	111,4	112,3	111,7	111,0	109,8	108,5
Машинобудування	127,8	129,2	126,8	123,2	122,5	121,2	120,5	121,0	120,4	119,6	117,4	116,9

продовження таблиці

Інші галузі промисловості	138,3	121,4	124,5	126,9	127,8	127,6	125,7	123,8	122,0	119,5	115,9	114,5
Виробництво і розподіл електроенергії, газу і води	97,1	101,2	105,1	106,4	106,7	107,0	107,3	106,9	106,2	105,8	106,6	105,4

За даними таблиці спостерігаємо нестабільно монотонну динаміку індексів промислової продукції в загальному спрямовану до незначного спадання: на початку року продукція зросла на 9,7%, а на кінець зменшилася до 7,3%, спричинено зменшенням промислової продукції промисловістю харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (з 99,78% до 99,3%) та целюлозно-паперовим виробництвом і видавничою діяльністю (з 112,2% до 98,3%), а також зменшення показників за усіма напрямками, незважаючи на незначне зростання виробництво коксу і нафтопродуктів (з 91,0% до 91,5%) та виробництво і розподіл електроенергії, газу і води (з 97,1% до 105,4%).

Отже, за останніми показниками динаміки індексів промислової продукції можемо оцінити зростання промислової діяльності на незначний відсоток порівняно з 2010 роком (в цілому), тобто негативні тенденції в промисловості ще не подолані.

Перед діяльністю промислових підприємств ще залишаються такі проблеми:

- обмеженість сировини;
- низька ефективність добування та використання сировини;
- недосконала система постачання;
- відставання інноваційних введень технологій і техніки у промислове виробництво;
- відсутність відповідно до нововведень підготовленого кадрового персоналу;
- відсутність фінансування та незначне забезпечення інвестиціями;
- застаріле матеріально-технічне забезпечення виробництва;
- застаріла система управління виробництвом;
- недосконала налагоджена система збуту.

Промисловість має всі ознаки стати основним носієм технічного прогресу та джерелом зростання національної конкурентоспроможності, що є перспективою розвитку промисловості.

Отже, основна діяльність промислових підприємств є операційна, яка узагальнює в собі такі сфери:

- 1) постачання;
- 2) виробнича сфера;
- 3) збут;
- 4) інша операційна діяльність.

Операційні ризики можуть призвести до отримання збитків від основної діяльності підприємства. Вони є наслідком прорахунків у виробничій сфері, постачанні та збутовій політиці.

У сучасному мінливому середовищі, в умовах світової економічної та фінансової кризи для ведення бізнесу необхідний новий підхід до управління операційними ризиками. Вважається, що, зокрема, керівники підприємств повинні приділяти більше уваги управлінню ризиками для стратегічної переваги. Взаємодія між традиційною практикою ризик-менеджменту та операційним менеджментом не відповідає сьогоденню, оскільки управління ризиками носило здебільшого оборонний характер, зосередивши основну увагу на небезпеці ризику, а не на потенціалі зростання при правильному підході до прийняття ризиків.

Оскільки темпи змін продовжують прискорюватися, кризові явища в економіці загострюються, тому багато суб'єктів господарювання почали розуміти, що вони більше не можуть дозволити собі приймати виключно оборонну позицію щодо ризику. Хоча схеми контролю є першим необхідним кроком в управлінні ризиками. В даний час багато суб'єктів господарювання повинні керувати ризиком для отримання стратегічної переваги, підвищення задоволеності клієнтів і збільшення акціонерної вартості.

Темпи змін є однією з найбільш важливих проблем, що стоять перед керівництвом промислових підприємств у XXI столітті. Зміна і ризик вже давно вважаються нероздільними категоріями. У більшості людей існує вроджена неприязнь до змін. Серед двигунів змін, які підсилили схильність промислових підприємств до операційних ризиків в більшості секторів промисловості, можна виділити такі: глобалізація, світова економічна та фінансова кризи, зростання електронного бізнесу, конкуренція, збільшення регулювання, зростаюче усвідомлення неможливості страхування певних ризиків, збільшення кількості судових процесів.

Типова програма управління операційними ризиками, що зосереджена на наданні допомоги організації в набутті операційної цілісності та в досягненні цілей, як правило, охоплює широкий спектр діяльності, у тому числі:

- визначення сфери операційного ризик-менеджменту;
- визначення категорій операційних ризиків, їх пріоритетності та відображення даних ризиків поряд з бізнес-процесами для вивчення їх впливу;
- розробка і впровадження необхідних функцій і обов'язків, звітності;
- робота по закріпленню кожного ризику за конкретним підрозділом ланки бізнесу (центрами відповідальності);

- надання допомоги підрозділам ланки бізнесу щодо виявлення операційних ризиків та впровадження необхідного контролю;
- впровадження необхідних заходів, методів та інструментів.

Одним із ефективних способів вивчення операційних ризиків є аналіз ймовірних наслідків збоїв у тих чи інших процесах, зокрема:

- прямі фінансові втрати, які виникають в результаті невиконання зобов'язань (наприклад, штрафи або реституційні витрати);
- прямі фінансові втрати, зумовлені відсутністю доходів (наприклад, втрати від продаж, плата за трансакції, комісійні);
- заходи покарання, що передбачені законодавством та нормативними документами, починаючи від попередження до відкликання ліцензій;
- інші втрати, що можуть виникати, наприклад, у зв'язку з негативною інформацією, зупинкою торгівельної діяльності, затримками в певних процесах, неякісними товарами або послугами.

Побудова профілю операційних ризиків, тобто цілісної картини операційних ризиків, яка базується на різноманітних джерелах їх виникнення, є одним із результатів ефективного операційного ризик-менеджменту, що дає чітке уявлення про ризики, які стоять перед суб'єктом господарювання [4].

Сучасні складні системи управління операційними ризиками вимагають застосування прогностичних моделей ризику, що дадуть можливість керівникам промислових підприємств отримувати важливу інформацію для прийняття стратегічних рішень.

Потреба в обміні даних щодо операційних втрат існує не тільки у фінансовій сфері, оскільки операційні ризики є проблемою всіх суб'єктів господарювання, в тому числі промислових підприємств. На жаль, в Україні майже відсутнє розуміння важливості створення подібних баз даних, що підтверджують результати низки експертних досліджень. Відповідно створення ефективною системи управління операційними ризиками унеможливилося, внаслідок чого важливі ризики залишаються некерованими або неконтрольованими.

Отже, якщо підприємницька діяльність є економічним ресурсом, то сприяння позитивного розвитку її є ефективним використанням, тоді вдосконалення управління операційним ризиком на промисловому підприємстві є ефективне використання підприємницької діяльності промисловості.

Таким чином, за проведеним статистичним аналізом динаміки індексів промислової продукції ми спостерігаємо незначне зростання відносно минулого року, але відносно початку 2011 року – зменшення, що показує необхідність продовжувати вирішувати проблеми розвитку промисловості, оскільки вона має велике значення для підвищення конкурентоспроможності країни. Оскільки основна діяльність промислових підприємств є операційною, що піддається впливу операційного ризику, то необхідно вдосконалити управління ним для досягнення ефективності підприємницької діяльності. Тому в

сучасних умовах міжнародної інтеграції можна стверджувати, що підприємницька діяльність промисловості є економічним ресурсом, а вдосконалення управління операційним ризиком на промислових підприємствах є ефективним використанням економічного ресурсу.

Оскільки управління операційним ризиком є актуальним і недостатньо дослідженим, то має перспективу для подальшого дослідження.

1. Економічна енциклопедія : у трьох томах. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
2. Сайт Міністерства промислової політики України [Електронний ресурс] : Проект КОНЦЕПЦІЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2017 РОКУ – Режим доступу : http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57967&cat_id=57966.
3. Сайт Держкомстату [Електронний ресурс] : Статистична інформація. – Режим доступу : http://ukrstat.org/operativ/operativ2011/pr/iopp/iopp_r/iopp_11_r.htm.
4. Даньків В. Й. Теоретичні основи управління операційними ризиками / В. Й. Даньків // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2009. – № 27. – С. 158-162.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н. Б. (НУВГП)